

МОНІТОРИНГ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У СІЛЬСЬКІЙ МІСЦЕВОСТІ

Постановка проблеми. Інвестиції значною мірою визначають темпи розвитку економіки. Особливо це стосується аграрного виробництва та соціальної сфери села України, що серед інших галузей і сфер вирізняються масштабністю, гостротою і тривалим періодом невирішеності інвестиційної проблеми, а також недостатньою активністю інвестиційних процесів. Тому відстеження цих процесів, особливо в кризові періоди, має важливе значення для вибору шляхів їх активізації з метою прискорення темпів соціально-економічного розвитку сільських територій. Практика свідчить, що таке відслідковування має бути постійним, здійснюватися на всіх рівнях управління й забезпечуватися методами та прийомами їх моніторингу.

Проте до останнього часу органи державного управління аграрною та соціальною сферами села на макрорівні практично не здійснювали моніторингу інвестиційних процесів. Певною мірою це обумовлювалося розпорошеністю функцій з формування інвестиційної політики та оцінками інвестиційних процесів різними підрозділами Міністерства аграрної політики України (далі Мінагрополітики). З прийняттям Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 р., затвердженої постановою Кабінету Міністрів України 19 вересня 2007 р. № 1158 (далі Програма), було визначено завдання щодо реалізації інвестиційно-інноваційної моделі аграрного виробництва та розвитку соціальної сфери села, що посилює необхідність такого моніторингу [1]. Зокрема передбачено обсяги інвестицій у галузь у 2015 р. довести до 20 млрд. грн., що майже вдвічі більше досягнутого рівня, а щорічні темпи приросту інвестицій у сільське господарство в цей період — на рівні 10 — 11%.

У розвиток зазначеної Програми Мінагрополітики визначено пріоритети у сфері сільськогосподарського виробництва на 2008 р. і наступні періоди, другим з яких є створення сприятливих умов для залучення інвестицій у агропромисловий комплекс [2]. Нині аграрний блок Уряду України здійснює ряд заходів у цьому напрямі, зокрема розглядається можливість створення у складі зазначеного міністерства підрозділу, який би забезпечував організаційно-економічні, нормативно-методичні та інші заходи щодо комплексного вирішення інвестиційної проблеми розвитку сільських територій.

Аналіз останніх досліджень. Найбільш повні та постійні дослідження інвестиційних процесів у аграрному виробництві, харчовій промисловості та соціальній сфері села здійснюються в Національному науковому центрі «Інститут аграрної економіки» НААН України (далі ННЦ ІАЕ). Результати цих наукових досліджень використовуються органами державної влади та управління аграрною сферою та сільськими територіями при підготовці різноманітних нормативних, методичних, аналітичних та інших матеріалів, а також висвітлюються в публіка-

ціях [3 — 5]. Однак ці дослідження, природно, не забезпечують потреби державного моніторингу, а з огляду на новизну потребують поглибленого вивчення.

Метою цієї статті є наукове обґрунтування пропозицій щодо показників, особливостей і заходів з моніторингу інвестиційних процесів на сільських територіях.

Результати досліджень. З метою наукового забезпечення заходів щодо формування моніторингу інвестиційної діяльності в аграрному виробництві та соціальній сфері села в ННЦ ІАЕ на замовлення Мінагрополітики в 2008 р. було розроблено відповідні рекомендації, у яких зазначений моніторинг розглядається як система постійного відстеження центральними органами управління аграрним виробництвом і соціальною сферою села інвестиційної діяльності всіх суб'єктів господарювання, органів місцевого самоврядування та держави. Ключовим напрямом моніторингу має бути систематичне спостереження за виконанням завдань з інвестування аграрного виробництва та соціальної сфери села, визначених зазначеною вище державною програмою. Цей моніторинг необхідний насамперед на рівні держави й регіонів.

У сучасних умовах доцільно забезпечувати такі три основні напрями моніторингу: перший — відстеження системних змін у інвестиційних процесах на сільських територіях з метою відповідного реагування на макрорівні; другий — оцінка виконання спеціальних інвестиційних завдань, визначених національними, державними та галузевими програмами; третій — моніторинг вирішення інвестиційних завдань щодо створення сприятливих умов залучення інвестицій в аграрне виробництво й соціальну сферу села.

В основу першого напрямку моніторингу доцільно покласти методи й підходи фундаментального інвестиційного аналізу, згідно з якими залежно від поставлених цілей інвестиційні процеси відстежуються за галузями аграрної сфери, підгалузями сільського господарства й харчової промисловості, складовими соціальної сфери села, формами власності, регіонами, ціною оцінкою, джерелами залучення інвестицій, річними й щоквартальними обсягами, відтворювальною й технологічною структурами та іншими ознаками.

Зважаючи на наявну статистичну звітність Держкомстату України та інших джерел, визначення обсягів інвестицій за переліченими напрямками доцільно здійснювати у врахуванням нижчезазначених особливостей.

Інформація Держкомстату України щодо галузевих обсягів інвестицій міститься в розділі 4 «Інвестиції в основний капітал за видами економічної діяльності» форми 2-ІН [6]. Матеріали цієї форми зводяться органами державної статистики за підприємствами України всіх форм власності в розрізі видів економічної діяльності за відповідними шифрами й кодами, зокрема по сільському гос-

подарству, мисливству, лісовому господарству (шифр А за КВЕД), у тому числі «Сільське господарство і мисливство» (шифр 01), мисливство (01.5), лісове господарство (02). З виробництва продукції рибальства та рибництва інвестиції розкриваються за шифром В.

Слід враховувати, що в сільському господарстві, яке є багатогалузевим, інвестиції спрямовуються не лише за різними напрямками, а й у виробництво різних видів продукції. Особливо це характерно для сільськогосподарської техніки, наприклад, тракторів, що використовуються одночасно у виробництві всіх видів продукції сільськогосподарського підприємства. У зв'язку з цим обсяги інвестицій в основний капітал у сільському господарстві відображаються та аналізуються за такими видами економічної діяльності та їх кодами: рослинництво (група 01.1 форми № 2-ІН), тваринництво (група 01.2), змішане сільське господарство (група 01.3), надання послуг у рослинництві і тваринництві (група 01.4).

Інвестиції в основний капітал на підприємствах з виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів наводяться у формі 2-ІН за шифром DA. Така інформація дозволяє спостерігати за динамікою обсягів інвестицій, їх структурою, тенденціями та інвестиційними пріоритетами.

У процесі моніторингу інвестицій у виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів (група DA) відстежують їх обсяги на м'ясо і м'ясні продукти (група 15.1), рибні продукти (15.2), перероблення та консервування овочів і фруктів (15.3), олію та тваринні жири (15.4), молочні продукти і морозиво (15.5), продукти борошно-меліно-круп'яної промисловості та крохмаль (15.6), готові корми для тварин (15.7), інші харчові продукти (15.8), напої (15.9) і тютюнові вироби (16). Окрім того, інвестиції у виробництво інших харчових продуктів у статистичній звітності відображаються, а отже, потребують контролю з виробництва хліба і хлібопродуктів, сухарів, печива, пирогів, тістечок тривалого зберігання, цукру, какао, шоколаду, макаронних виробів, чаю та кави, прянощів і приправ, продуктів дитячого харчування та дієтичних продуктів.

Одночасно з дослідженням інвестиційних процесів у виробничій сфері агропромислового комплексу слід здійснювати моніторинг щорічних обсягів інвестицій у соціальну сферу села. Для цього використовують матеріали зведених звітів Держкомстату України за формою №2-буд «Звіт про виконання будівельних робіт» за розділом 2 «Закінчені будівництвом будівлі і споруди» в сільській місцевості [7].

При визначенні обсягів інвестицій у соціальну сферу села необхідно враховувати, що розробка органами держстатистики показника їх загального обсягу не замовляється Мінекономікою України, а отже, не встановлюється. У зв'язку з цим у ННЦ ІАЕ на замовлення Мінагрополітики розроблено порядок визначення загального обсягу інвестицій в об'єкти, що згідно з номенклатурою продукції будівництва належать до соціальної інфраструктури села в житловому і комунальному господарствах, галузях торгівлі та громадському харчуванні, побутовому обслуговуванні, транспорті й зв'язку, культурі та мистецтві, освіті, охороні здоров'я, фізкультурі та спорті, а

також за іншими об'єктами соціальної інфраструктури в сільській місцевості. Цей порядок придатний для застосування на рівні регіону.

Хоча структурні трансформації в інвестиційному процесі є важливим об'єктом державного моніторингу, починаючи з 2007 р. розробка органами держстатистики показників щодо обсягів інвестицій в основний капітал за видами економічної діяльності, а також основних показників фінансово-господарської діяльності підприємств у розрізі форм власності, не здійснюється, що унеможливує моніторинг цих показників, а отже, обумовлює потребу вдосконалення існуючої статистичної звітності.

Статистичні дані щодо обсягів інвестицій в основний капітал у сільському господарстві та харчовій промисловості в розрізі регіонів надаються у фактичних цінах поточного року. Оскільки диференціація регіонів України за рівнем залучення інвестицій у сільське господарство з розрахунку на одиницю площі досить значна, результати моніторингу слід першочергово використовувати при прийнятті рішень щодо створення територій пріоритетного розвитку та вирівнювання економічних умов розвитку аграрного виробництва й соціальної сфери села регіонів.

В умовах істотних цінових змін та інфляції об'єктивна оцінка динаміки інвестицій потребує використання порівнянних цін. Сьогодні з цією метою використовують порівнянні ціни 1996 р., що розраховуються за видами економічної діяльності та галузями. Існуючий порядок порівнянь застарів і потребує вдосконалення, зокрема шляхом узгодження з оцінками обсягів валової продукції сільського господарства, яка нині оцінюється в порівняльних цінах 2005 р.

Значну увагу слід приділяти моніторингу джерел фінансування інвестицій. У сільському господарстві інвестиційні ресурси формуються за рахунок власних коштів підприємств, коштів державного й місцевих бюджетів, кредитів банків, іноземних і вітчизняних інвесторів, населення та інших джерел. Проведені дослідження свідчать, що в звітності сільськогосподарських підприємств не відображаються інвестиції, здійснені за рахунок чистого прибутку та амортизації, тобто власних джерел їх фінансування. Стосовно інших джерел, слід зазначити, що інформація про обсяги коштів державного бюджету, довгострокові кредити, кошти іноземних інвесторів дозволяє здійснювати об'єктивну оцінку формування інвестиційних ресурсів у сільському господарстві, а також у галузях харчової промисловості. Значне надходження в аграрне виробництво фінансово-промислового капіталу потребує його відображення у звітності підприємств інших галузей економіки, що здійснюють інвестиції в сільськогосподарське виробництво. З метою підвищення об'єктивності аналізу джерел фінансування інвестицій в основний капітал сільського господарства, а також за іншими видами економічної діяльності доцільно форму №1-ІН „Звіт про капітальні інвестиції», розділ „Капітальні інвестиції за джерелами фінансування» доповнити показниками прямих іноземних інвестицій по основних галузях та видах економічної діяльності.

Структура інвестицій та зрушення в складі основного капіталу характеризують якість інвестиційних процесів, а

тому мають бути об'єктом моніторингу. У зв'язку з цим слід визначати показники простого й розширеного відтворення основного капіталу та співвідношення між ними, а також технологічну структуру інвестицій. Дослідження технологічної структури інвестицій в основний капітал сільськогосподарства в динаміці доцільно здійснювати за даними форми 2-ІН. Проведені оцінки свідчать, що в останні роки більше 75% інвестицій використовується на придбання сільськогосподарської техніки, близько 20% — на будівельно-монтажні роботи і менше 5% — за іншими напрямками. У харчовій промисловості на придбання обладнання та інструментів також витрачається 70 — 75% інвестицій.

Сучасна статистична звітність забезпечує можливість моніторингу обсягів і структури інвестицій в основний капітал не лише за підсумками року, але й щоквартально. За її даними встановлено, що на сільських територіях мають місце несприятливі тенденції перебігу та неритмічності інвестиційного процесу протягом року. У сільському господарстві досить чітко виражена тенденція значної концентрації інвестицій в останньому кварталі року (I кв. -13%, II-18, III-22 і IV кв. -47%). Нерівномірність надходження та використання інвестицій протягом року спостерігається також у лісовому господарстві. Це є негативним наслідком сезонності, що потребує усунення.

У другому напрямку моніторингу необхідно простежити стан виконання спеціальних інвестиційних завдань, визначених державними програмами. До компетенції Мінагрополітики належать, наприклад, програми з агрохімічної паспортизації земель сільськогосподарського призначення; селекції в тваринництві та птахівництві; боротьби з шкідниками та хворобами сільськогосподарських рослин; бюджетної підтримки виробництва продукції рослинництва і тваринництва; фінансової підтримки підприємств агропромислового комплексу через механізм здешевлення коротко- та середньострокових кредитів; охорони, захисту й раціонального використання лісів, наданих у постійне користування агропромисловим підприємствам; проведення державних виставкових заходів у сфері агропромислового комплексу; організації й регулювання діяльності установ у системі агропромислового комплексу; запобігання розповсюдженню збудників інфекційних хвороб тварин; закладення й нагляду за молодими садами, виноградниками та ягідниками; часткової компенсації вартості складної сільськогосподарської техніки вітчизняного виробництва; розвитку хмелярства; компенсації Пенсійному фонду втрат від застосування платниками фіксованого сільськогосподарського податку спеціальної ставки по сплаті збору на обов'язкове пенсійне страхування; здешевлення вартості страхових премій (внесків), фактично сплачених суб'єктами аграрного ринку; організації й регулювання діяльності установ в системі ветеринарної медицини; організації й регулювання діяльності установ в системі охорони прав на сорти рослин; наукових розробок у сфері стандартизації та сертифікації сільськогосподарської продукції; дослідження й експериментальні розробки в системі агропромислового комплексу; прикладних наукових та науково-технічних розробок; виконання робіт за державними цільовими програмами й державним замовленням у сфері рибного господарства; підготовки кадрів для агропромислового

комплексу; перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів агропромислового комплексу.

Моніторингу також потребують інвестиційні витрати у бюджетних програмах і заходах, що реалізуються через інші відомства, наприклад, з експлуатації загальнодержавних і міжгосподарських державних меліоративних систем, фундаментальних досліджень Національного аграрного університету у сфері сільськогосподарських наук, фундаментальних досліджень у сфері природничих і технічних наук у сфері агропромислового комплексу, прикладних розробок Національного аграрного університету у сфері сільськогосподарських наук, фінансової підтримки Української лабораторії якості й безпеки продукції агропромислового комплексу, виконання робіт Державним комітетом України із земельних ресурсів, фінансової підтримки фермерських господарств, підтримки сільськогосподарської дорадчої служби і заходів щодо забезпечення діяльності Аграрного фонду.

Оцінки свідчать, що завдання з використання бюджетних коштів за державними програмами в аграрному секторі економіки в період до кризи, включаючи 2008 р., загалом було виконано, а в 2008-2009 р.р. ні. І це при тому, що сьогодні в сільському господарстві створюється 8 — 9% валового внутрішнього продукту України, але на його розвиток щорічно витрачається лише менше 4% видатків зведеного бюджету України. Упродовж тривалого періоду часу сільське господарство відіграє роль донора інших сфер економіки та населення. Критичний стан, у якому нині перебуває аграрний сектор, особливо в умовах кризи, потребує кардинального вдосконалення державної політики в напрямі істотного збільшення обсягів бюджетних коштів на реалізацію державних програм в аграрній сфері.

У третьому напрямку моніторингу доцільно простежити процеси створення сприятливих умов для залучення інвестицій у розвиток сільських територій. Це завдання включає ряд структурованих заходів. До першого рівня цих заходів доцільно відносити такі основні з них, як налагодження ефективного механізму взаємодії інвесторів, орендарів, органів виконавчої влади та неурядових організацій, удосконалення національного законодавства з метою створення сприятливих умов для залучення інвестицій в агропромисловий комплекс та підвищення відповідальності орендарів земельних ділянок шляхом підготовки пропозицій до проектів законів України, застосування сучасних інноваційних технологій у сільськогосподарському виробництві та переробці продукції, державне інвестування розвитку сільських територій, зокрема забезпечення житлом працівників освіти, культури, охорони здоров'я, працівників бюджетних установ та організацій агропромислового комплексу, які мешкають у сільській місцевості, розвиток комунального господарства на сільських територіях, виконання регіональних програм підтримки індивідуального житлового будівництва «Власний дім», запровадження постійного моніторингу здійснення інвестиційної діяльності в агропромисловому комплексі та поглибленого аналізу статистичної інформації з питань залучення іноземних інвестицій, проведення заходів іміджевого характеру.

Пропозиції щодо показників, особливостей і заходів з моніторингу інвестиційних процесів на сільських тери-

торіях, обґрунтовані для макрорівня, можуть бути використані при побудові відповідної системи моніторингу в будь-якому регіоні.

Запропонована система моніторингу інвестиційних процесів на сільських територіях не може бути усталеною. Її слід уточнювати залежно від зміни інвестиційних завдань, заходів і пріоритетів, а також особливостей і пріоритетів держави чи регіону.

Формування та розвиток системи моніторингу інвестиційної діяльності на рівні держави та регіонів сприятиме підвищенню її ефективності.

Висновки: 1. Формування системи моніторингу інвестиційної діяльності на сільських територіях є важливим напрямком державного управління розвитком аграрного виробництва та соціальної сфери села. 2. Моніторинг інвестиційної діяльності на сільських територіях доцільно здійснювати через Мінагрополітики за напрямками, що передбачають відстеження системних змін в інвестиційній діяльності в аграрному виробництві та соціальній сфері села з метою відповідного реагування на макрорівні; оцінку виконання спеціальних інвестиційних завдань, визначених бюджетними програмами; моніторинг виконання заходів щодо створення сприятливих умов залучення інвестицій в аграрне виробництво та соціальну сферу села. 3. З метою забезпечення наскрізного характеру моніторингу та прийняття відповідних рішень за його результатами запропоновано систему макроекономічного моніторингу інвестиційних процесів доцільно використовувати також на рівні регіонів.

Література

1. **Постанова** Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року» від 19 вересня 2007 р. № 1158 // Офіційний вісник України. — 2007. — № 73 (08.10.2007). — Ст. 2715. 2. **Наказ** Міністерства аграрної політики України «Про пріоритети діяльності Міністерства аграрної політики України на 2008 рік» від 3 березня 2008 року № 110. 3. **Кісіль М. І.** Сучасний стан залучення інвестицій в аграрний сектор економіки // М. І. Кісіль / Наук. вісник. Львів. нац. ун-ту вет-ї мед-и та біотехн-и ім. С.З.Гжицького. — Львів, 2008. — Т. 10. — №1 (36). — С. 136 — 139. 4. **Кожем'якіна М. Ю.** Стан і напрями інвестиційного забезпечення сільського господарства / М. Ю. Кожем'якіна // Агроінком. — 2007. — №5 — 6. — С. 42 — 46. 5. **Кісіль М. І.** Особливості сучасного етапу залучення іноземних інвестицій в аграрну сферу економіки України / М. І. Кісіль / Вісник ХНАУ: Серія «Економіка

АПК і природокористування». — 2009. — № 13 — С. 106 — 116. 6. **Наказ** Державного комітету статистики України «Про затвердження форм державних статистичних спостережень № 2-інвестиції (річна) «Капітальні інвестиції», № 2-інвестиції (квартальна) «Капітальні інвестиції»» від 15 жовтня 2008 року № 387. 7. **Наказ** Державного комітету статистики України «Про затвердження форм державних статистичних спостережень зі статистики дозволів на будівництво та Інструкції щодо їх складання» від 17 вересня 2004 року № 519 / Офіційний вісник України. — 2004. — № 40 (22.10.2004). — Ст. 2641.

Кісіль М. І. Моніторинг інвестиційних процесів у сільській місцевості

У статті запропоновано систему макроекономічного моніторингу інвестиційних процесів на сільських територіях, яка передбачає відстеження системних змін у цих процесах, виконання інвестиційних завдань бюджетних програм і заходів щодо створення сприятливих умов залучення інвестицій у розвиток сільських територій.

Ключові слова: інвестиції, сільські території, моніторинг, інвестиційні завдання програми, залучення інвестицій.

Кисиль Н. И. Мониторинг инвестиционных процессов в сельской местности

В статье предложена система макроекономического мониторинга инвестиционных процессов на сельских территориях, которая предусматривает отслеживание системных изменений в этих процессах, выполнение инвестиционных заданий бюджетных программ и мероприятий по созданию благоприятных условий привлечения инвестиций на развитие сельских территорий.

Ключевые слова: инвестиции, сельские территории, мониторинг, инвестиционные задания программы, привлечения инвестиций

Kisil M. I. The monitoring of investment processes in rural region

The article is devoted to analyzing of the system of the macroeconomic monitoring of investment processes on rural territories. The author noticed that such system provides for tracing the system of changes in investment processes, implementation of investment tasks of the budgetary programs and actions for creation of favourable conditions for attraction of investments into development of rural territories.

Key words: investments, rural territories, monitoring, investment tasks of program, attraction of investments.

Стаття надійшла до редакції 26.05.2010

Прийнято до друку 27.08.2010